

Simona-Grazia Dima

Lucian Blaga sau poezia între extazul tăcerii și ispita vremurilor

Ciudat și grăitor se înlănțuiesc lucrurile! Atunci când distinsul poet și traducător Balázs F. Attila mi-a solicitat această postfață, a făcut-o de parcă ar fi intuit cât de mult înseamnă Lucian Blaga pentru mine, un poet față de care nutresc din adolescență o venerație și o afinitate profunde, neexprimate până acum. Există într-adevăr tainice fire, micelii de aur ce unifică manifestările atât de diverse (disparate?) ale acestei lumi, niciodată ruptă sau scindată, așa cum poate ne închipuim uneori, în clipele de nerodnică tristețe (*akedie*). O înțelepciune universală ne pune în mișcare și astupă găurile de sens din canavaua creațiunii.

Selecția realizată de Balázs F. Attila reproduce câteva din culmile lirismului blagian, din volumul *Poemele luminii* (1919), în care lumina precumpănește, dar se anunță, discret, și întunericul. Să nu uităm că Lucian Blaga, unul dintre cei mai mari poeți români, a fost și filosof, unul de anvergură (și sincronicitate) europeană, cărturar cu studii la Viena și carieră diplomatică, precum și dramaturg intens preocupat de balansul periculos dintre bine și rău, dintre credință și simulacrul ei cultural, fapt vizibil cu ușurință și în piesele sale de teatru, în care a rodit inspirația arhaică, de la proiecții în antichitatea dacică, până la cea de sorginte bogumilică. S-a vorbit despre el în termeni precum **expresionism**, dar și propensiune spre **ancestral** (recomandăm, ca o excelentă sinteză, articolul lui Ov. S. Crohmălniceanu, din *Dicționarul General al Literaturii Române*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2004). Ca orice artist adevărat, Lucian Blaga trăia și cugeta cu naturalețe la modul paradoxal.

Lucian Blaga este un poet al tăcerii mistice, al căutării spirituale împlinite și impostaziate în lirism (dar numai până la un punct), un poet definit cum nu se poate mai bine de episodul copilăriei sale mute, acei patru ani în care nu a rostit niciun cuvânt. Obişnuim să considerăm atari stări drept infirmități, dar zăbovirea în spațiul lăuntric este cheia poeziei, rostul ei esențial, perpetuat, de când e lumea lume, până în contemporaneitate; iar Lucian Blaga a fost poetul prin excelență, mereu credincios misiunii sale. Putem vorbi oare de o misiune, nu e o exagerare? Cred că destinul poetului mărturisește fără putință de tăgadă rarissima fidelitate cu care și-a asumat rostirea ca pe o punte – între lumesc și divin, între seninătate și disperare, între exultanță și anxietate. Spre izvoarele ființei se îndrepta acela pentru care „... *cuvintele sunt lacrimile celor ce ar fi voit/ așa de mult să plângă și n-au putut./ Amare foarte sunt toate cuvintele,/ de-aceea – lăsați-mă/ să umblu mut printre voi,/ să vă ies în cale cu ochii închiși*” (Către cititori).

După cum ne asigură marii mistici, țelul vieții îl constituie tăcerea, pentru că doar ea este ființare deplină, restul (inclusiv cuvintele) nefiind altceva decât violentare a ființei. Cât de pregnant dezvoltă Lucian Blaga această temă! „*Tot mai departe șovăi pe drum –/ și, ca un ucigaș ce-astupă cu năframă/ o gură învinsă,/ închid cu pumnul toate izvoarele,/ pentru totdeauna să tacă,/ să tacă*” (În marea trecere). Pentru poet lumea se află într-o preumblare senină, egală sieși, o viețuire mistică (realitate evidentă în poemele sale dedicate viețuirii în natură și la sat), tocmai fiindcă nimeni nu are nimic nou de descoperit, ci își degustă calm potențele cu care a fost hărăzit: „*Cu ochi cuminți dobitoace în trecere/ își privesc fără de spaimă umbra în albiu (...)* Nimic nu vrea să fie altfel decât este”. (În marea trecere). „*Prin sat trec sanii grele de tăceri*” (Tămâie și fulgi). „*O, stelelor nici voi n-aveți/ în drumul vostru nici o țintă,/ dar poate tocmai de aceea cuceriți nemărginirea*” (Stelelor).

Dacă avem în minte dictonul hristic conform căruia împărăția cerului este în noi înșine, în profunzimile sinelui nostru, atunci nu putem să nu observăm că, în cele mai senine poeme ale sale, nea-

tinse încă de răul cosmic, Lucian Blaga celebrează interioritatea, pacea existentă acolo fără altă finalitate decât bucuria pură. Nu obișnuitul imbold de apuca, de a smulge lumii darurile-i succulente, ci, dimpotrivă, savurarea tihnită a ceva deja dobândit: comoara lăuntrică, moștenirea ce ne-a revenit, ca un drept sacru, arhetipal: „*Tăcerea mi-este duhul –/ și-ncremenit cum stau și pașnic/ ca un ascet de piatră, îmi pare/ că sunt o stalactită într-o grotă uriașă,/ în care cerul este bolta*” (**Stalactita**); ori celebrele versuri: „*atâta liniște-i în jur de mi pare că aud/ cum se izbesc de geamuri razele de lună*” (**Liniște**).

De la un punct încolo, spuneam, peisajul poetic se schimbă, contururile se adumbresc, predomină cenușa, tristețea, ca un tribut adus istoricității (a se citi derizoriului) lumii. Tristețe și bucurie, talere ale unei inefabile balanțe, viață și moarte, topindu-se lin, ca printr-o simplă alunecare, una într-alta. Granițele nu sunt clar trasate, moartea este obsesia vieții – „*îmi pare/ că stropi de liniște îmi curg prin vine, nu de sânge*”, își începe șoapta poemul, spre a continua, incomod și neliniștitor: „*O, cine știe? – Poate că/ din trunchiul tău îmi vor ciopli/ nu peste mult sicriul/ și liniștea/ ce voi gusta-o între scândurile lui/ o simt pesemne de acum:/ o simt cum frunza ta mi-o picură în suflet –/și mut/ ascult cum crește-n trupul tău sicriul,/ sicriul meu,/ cu fiecare clipă care trece,/ gorunule din margine de codru*” (**Gorunul**).

În acel moment ambiguu, vesperal, de intruziune a răului în pacea cosmică, se evidențiază cu strălucire calitatea de artist a lui Lucian Blaga. Dacă ar fi fost un mistic pur, ar fi trăit mai temperat răul, retras senin în energiile increate. Așa însă, în devoratoarea tristețe ce l-a cuprins treptat, până la înstăpânire, până la a pune în balanță, cu statut aproape de egalitate, binele și răul (în contradicție cu preceptele religioase, drept pentru care a și avut un conflict de durată cu biserica ortodoxă), se citește capacitatea sa profetică: poetul avea parcă viziunea anilor întunecați ce rămâneau de străbătut, nu doar pentru el, ci și pentru țară și, deopotrivă, pentru întreaga lume. Cenușa de care este plină lirica lui Lucian Blaga anunță un timp al ispășirii tuturor orgoliilor, într-o Europă măreață și, în același timp, decadentă, cu reperele pierdute.

Suferința poetului e însă mult mai complicată. Dincolo de istorie, el trăiește și o melancolie pur metafizică, de nobilă vibrație, perfect conștient că universul vizibil ascunde un mister pe care nu-l putem zări. Iar neputința aceasta de a vedea **noimele** ultime ne umple de nostalgie, de neîmplinire. Ceea ce este real nu se vede, într-adevăr, decât cu ochii spiritului, dar nălucirea nu durează: „*Înțelepciunea unui mag mi-a povestit odată/ de-un val prin care nu putem străbate cu privirea,/ păienjenis ce-ascunde pretutindeni firea,/ de nu vedem nimic din ce-i aievea*” (**Din părul tău**). În sistemul său filosofic poetul a figurat această închidere printr-o așa-zisă „cenzură transcendentă”, pusă de Marele Anonim (demiurgul misterios, divinul insondabil).

Iubirea este o consolare sau chiar mai mult – un extaz trăit aievea (iar antologatorul a inclus în volumul de față unele dintre cele mai frumoase poeme de dragoste ale lui Lucian Blaga). Dar nici ea nu scapă de incompletitudine, brusc tulburată de conștiința separației, ca de o durere mistuitoare. Poetul intuiește hăul pe care-l reprezintă ființa profundă a fiecărui om, întruchipare a unui mister generator de neliniște: „*Nu-mi presimți iubirea când privesc/ cu patimă-n prăpastia din tine/ și-ți zic:/ O, niciodată n-am văzut pe Dumnezeu/ mai mare!?*” (**Nu-mi presimți?**). Iar misiunea orfică a poetului, altă expresie a iubirii față de oameni, este subminată la temelii de vitregiile vremii: „*Pentru noi cerul e zăvorât, și zăvorâte sunt și cetățile*” (**Noi, cântăreții leproși**). În această splendidă metaforă a incomunicabilității dintre oameni, dar și dintre cer și pământ, poetul citea, cum am spus, semnele vremurilor, dar își vădea și profundul scepticism. „*Eu/ stau pe țărnm și-sufletul mi-e dus de-acasă/ S-a pierdut pe-o cărăruie-n nesfârșit și nu-și găsește/ drumul înapoi*” (**La mare**). Totuși, în esența ei, poezia este neînfrântă: „*Un fulger nu trăiește/ singur, în lumina sa,/ decât o clipă, cât îi ține/ drumul din nor, până-n copacul/ dorit cu care se unește./ Și poezia este-așa./ Singură-n lumina sa/ ea ține pe cât ține:/ din nour până la copac,/ de la mine până la tine*” (**Poezia**). Chiar dacă astăzi societatea este mai extrovertită ca oricând, adevărul poeziei rămâne același, ca o contrapondere inefabilă la jocurile grele ale puterii seculare, desfășurate în fața ochilor noștri.

Dar, de fapt, când oare a fost altfel?

Simona-Grazia Dima

A CSEND EXTÁZISA ÉS AZ IDŐ KÍSÉRTÉSE

Furcsán és beszédesen kapcsolódnak egymáshoz a dolgok! Amikor Balázs F. Attila, a kiváló költő és műfordító, felkért e könyv utószavának megírására, mintha megérezte volna, mennyire sokat jelent számomra Lucian Blaga, a költő, aki iránt kamaszkorom óta rajongást és lelki rokonságot érzek, melyet eddig nem volt alkalmam kifejezni. Bizonyosan vannak olyan titkos szálak, aranyfonalak, amelyek egyesítik sokszínű (szétszórt?) megnyilvánulásait ennek a világnak, mely nem szakadt szét, nem osztódott miként azt szomorúságunk (akedia) terméketlen pillanataiban hajlamosak vagyunk hinni. Egyetemes bölcsesség hoz mozgásba minket, befoltozva az értelem hiányosságait a teremtés vásznán.

Balázs F. Attila válogatása reflektorfénybe állítja Blaga lírájának néhány gyöngyszemét a Fény Versei (1919) című kötetből, amelyben túlrad a fény, ám diszkrétén a sötétség is érvényesül. Nem felejtkezhetünk meg arról, hogy Lucian Blaga, a román költészet egyik legnagyobb alakja, európai hírnevű filozófus is volt, Bécsben végezte tanulmányait, diplomáciai karriert futott be, és mindemellett dramaturgként intenzíven foglalkozott a jó és a rossz kényes egyensúlyával, a hittel és annak kulturális színlelésével, ez szembetűnő színházi műveiben is, melyekben archaikus ihletettségét gyümölcsöztette, a dákok antik világára, vagy a bogumili kútfőre tett utalásaival. Költészetének értékelői az expresszionizmus jegyeire, de az ősi iránti vonzalmára is rámutattak. (Ov. S. Crohmălniceanu kiváló szintézisét ajánljuk figyelmükbe a Román Irodalom Nagyenciklopédiájából, Univers Enciclopedic kiadó, Bukarest, 2004) Paradox módon, Lucian Blaga, mint minden igaz művész, természetesen élt és gondolkodott.

Lucian Blaga a misztikus csend, a lírizmusban beteljesedett és közvetített spirituális keresés költője (bizonyos pontig csupán), akit mindennél jobban jellemez gyermekkori némaságának időszaka,

az a négy év, amely alatt egy szó sem hagyta el ajkát. Hajlamosak vagyunk úgy tekinteni egy ilyen állapotra, mint hiányosságra, de épp a belső térben való vesztegelés a költészet kulcsa, alapvető értelme, amióta világ a világ folyamatosan, korunkig; Lucian Blaga, par excellence, küldetéséhez mindvégig hű költő maradt. De vajon nem túlzás küldetésről beszélni? Azt hiszem, hogy a költő sorsa vitathatatlanul bizonyítja azt a ritka hűséget, amellyel felvállalta a beszédmódot, mint hidat a világi és isteni, a derű és a kétségbeesés, az ujjongás és a szorongás között. A létezés forrásai felé halad az, aki számára... „*a szavak azok könnyei, akik sírni szerettek volna sokszor, / de nem tudtak. / Megkeseredett minden szó, / ezért – engedjétek, / hogy némán járjak köztetek, / és behunyt szemmel fogadjalak.*” (Az olvasóhoz).

A nagy misztikusok szerint, az élet értelme a csend, mert csak abban lehet teljes a lét, a többi (beleértve a szavakat is) nem más, mint a lét megerősökölése. Milyen pregnánsan fejt ki ezt a témát Lucian Blaga: „*Egyre távolabbi a vágy hangja az úton – / és mint gyilkos, ki kendővel tömi el / áldozata száját, / elfojtok minden forrást öklömmel, / hogy elhallgasson örökre, / hogy elhallgasson.*” / (A nagy átkelés). A költő számára a világ állandó derűs jövés-menés, csak önmagával mérhető, rejtelmes együttélés (evidens valóság a vidéki életről és természetéről szóló verseiben) ahol senkinek sincs új felfedezni valója, csupán a lét sorsszerű lehetőségeinek kóstolgatása kínálgatik: „*Az arra haladó marhák szelíd szemmel, / félelem nélkül nézik árnyékukat a pocsolójában. / Lombozat sűrűsödik boltozatba / Egy kerek történet fölött. / Semmi sem akar más lenni, mint ami.*” (A nagy átkelés). „*A faluban a csend nehéz szánjai siklanak.*” (Töm-jén és pelyhek) „*ti is cél nélkül járjátok utatokat csillagok, / tán épp ezért hódítjátok meg a végtelent.*” (Csillagok).

Ha előttünk van a krisztusi mondás, miszerint a mennyek királysága bennünk van, lényünk mélységeiben, akkor látnunk kell, hogy legderűsebb verseiben, melyeket a kozmikus rossz még nem érintett meg, Lucian Blaga a bensőségességet ünnepli, a belső békét, amelynek kisugárzása a tiszta öröm. Nem az a megszokott ösztönzés, hogy megkaparintsuk, kicsikarjuk a világtól csábító ajándé-

kait, hanem ellenkezőleg a már tulajdonunkban lévő belső kincs, mint archetipikus szent örökség laza élvezete: „*A lelkem hallgatás – / és ahogy békésen állok, meredten /mint kőaszékéta,/ úgy tűnik, / hogy cseppkő vagyok egy óriásbarlangban, / melynek az ég a boltozata.*” (Cseppkő); vagy a híres sorok: „*Oly nagy a csend körülöttünk, szinte hallom / az ablakon koppanó holdsugarakat.*” (Csend).

Egy bizonyos ponton túl, amint már említettem, a költői táj megváltozik, a kontúrok elkomorodnak, a korom és szomorúság válik uralkodóvá, mint áldozat a világ történetiségének (olvasd: jelentéktelenségének). Szomorúság és boldogság, a kimondhatatlan mérleg serpenyőí, élet és halál, lágyan egybeolvadva, mint sima egymásba csúszás. A határok nincsenek világosan meghúzva, a halál az élet rögeszméje: „*s az édes hangzásban úgy érzem/ nem a vér-, hanem a csönd cseppjei folynak ereimben*” suttogja a vers, hogy később meghökkentve és nyugtalanságot keltve folytassa: „*Ki tudja? – talán / törzsedből faragnak nekem/ koporsót nemsokára, /és a deszkái közt rám váró/nyugalmat /már mostantól megtapasztalom:/érezem ahogy lombod lelkembe csöpögteti – /és némán / hallgatom miként nő testedben a koporsó,/ az én koporsóm,/ minden múlt pillanattal, / te erdőszéli cserfa.*” (A cserfa).

Azt a kétértelmű, vecsernyei pillanatot, amikor a rossz benyomul a kozmikus békébe, Lucian Blaga különleges művészi erővel ábrázolja. Ha letisztult misztikus lett volna, valószínűleg elfogadóbban élte volna át az elmúlást, derűsen megbújva a teremtett energiákban. Azonban az önmarcangoló szomorúság, amely fokozatosan előntötte, szinte az önfeladásig, amikor a jót és a rosszat egyenrangúként mérlegeli (a vallásos meggyőződéssel ellentétben, amiért hosszantartó konfliktusa adódott az ortodox egyházzal), a költő profetikus képességére is rámutat: mintha előre látta volna az egyénre, az országra és a világra rátörő sötét időszakot, amelyet át kellett vészelné. A hamu, Lucian Blaga költészetének állandóan visszatérő motívuma, olyan kort harangoz be, amelyben felszínre tör a gőg az erős, de ugyanakkor dekadens, céljait vesztett Európában.

A költő szenvedése azonban sokkal szövevényesebb. A történelmin túl, ő átéli egy tisztán metafizikus melankólia nemes rezgé-

seit is, annak a tudatában, hogy a látható világ láthatatlan titkot rejt magában. És a tehetetlenségünk, hogy meglássuk a végső értelmet eláraszt nosztalgiával, a be nem teljesültség érzésével. Valóban, a valódi világ csak lelki szemünkkel látható, ám az ábránd sem tartós: „Egy bölcs mágus mesélt egyszer nekem /egy lepelről, melyen nem tör át a tekintet,/szálaival mindent behálózó pókhálóról,/ hogy sose lássuk meg a lényegét.” (Hajadból). Saját filozófiai rendszerében, a költő úgynevezett „transzcendentális cenzúrával” jeleníti meg a Nagy Anonymus (titkos szellem, megfejthetetlen istenség) által létrehozott zárttságot.

A szerelem vigasz, vagy annál is több – valóságosan megélt ex-tázis (az összeállító Lucian Blaga legszebb szerelmi verseit gyűjtötte össze ebbe a kötetbe). De a szerelem sem mentes a tökéletlenség érzésétől, az elválás tudata, mint elemésztő fájdalom hasít belé. A költő megsejti az emberi lét mélységeit, a nyugtalanságot előidéző rejtély megnyilvánulásait. „Nem sejtet szerelmemet, amikor vágyakozva/nézek lelked szakadékába /és azt mondom:/ Sosem láttam hatalmasabbnak /az Istent!?” (Nem sejtet?). A költő orfikus küldetését, mint az emberek iránti szeretet másfajta kifejezését, alapjaiban rendíti meg a mostoha idő: „Számunkra az ég el van reteszelve, és zárva vannak a várak is.” (Mi, leprás énekesek). Az emberek, valamint az ég és a föld közötti kommunikáció képtelenségének ez a pompás metaforája jelzi a költő képességét az idők jeleinek a megfejtésére, ám mérhetetlen szkepticizmusát is kifejezésre juttatja: „Én/a parton állok, lelkem elkóborolt./Eltévedt végtelenbe vesző ösvényen és nem leli /az utat hazafelé.” (A tengernél). Mégis, a vers alapjában véve legyőzhetetlen: „A villám csak egy villanásig /él fényében egyedül, /míg útja tart a fellegekből /a kiválasztott fág, /mellyel aztán egyesül. / A vers is olyan. / Fényében egyedül / él és világít addig: / míg az égből leér a földre, / a költőtől az olvasóig.” (A vers). Habár a társadalom ma extrovertáltabb, mint bármikor, a vers igazsága ugyanaz marad, az évszázados hatalom szemünk előtt lejátszódó súlyos játszmáinak kimondhatatlan ellensúlyaként.

De, tulajdonképpen, mikor volt ez másképp?